

ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՎԱՐՈՒՅՑՈՒՄ ԼՍՎԱԾ ԼԻՆԵԼՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԽԱԽՏՄԱՆ ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ՀԵՏԵՎԱՆՔՆԵՐԸ

ԿԱՐԵՆ ՀԱԿՈԲՅԱՆ *
Երևանի պետական համալսարան

Սույն հոդվածում համակողմանիորեն ուսումնասիրվել են պատշաճ վարչարարության իրավունքի կարևոր բաղադրիչներից մեկի՝ վարչական վարույթում լաված լինելու իրավունքի խախտման իրավաբանական հետևանքները: Նշված ոլորտում առաջացող խնդրահարույց իրավիճակները նկարագրվել են հետևյալ հարցադրումների միջոցով՝ (1) արդյո՞ք վարչական վարույթում լաված լինելու իրավունքի խախտումը բոլոր դեպքերում պետք է հանգեցնի այդ խախտմամբ ընդունված վարչական ակտի անվավերությանը, (2) արդյո՞ք վարչական վարույթում լաված լինելու իրավունքի խախտմամբ ընդունված վարչական ակտն անվավեր ճանաչվելուց հետո վարչական մարմինը կարող է կրկին կայացնել նույն վարչական ակտը՝ լաված լինելու իրավունքի խախտումը վերացնելու պայմանով: Նշված հարցադրումների վերլուծությամբ հիմնավորվել է վարչական վարույթի մասնակցի լաված լինելու իրավունքի խախտման իրավաբանական հետևանքների վերաբերյալ նոր մոտեցումներ ու լուծումներ մշակելու և կիրառելու անհրաժեշտությունը, ինչը թույլ կտա ապահովել մի կողմից, մարդու հիմնական իրավունքների պաշտպանությունը, իսկ մյուս կողմից՝ վարչարարության արդյունավետությունն ու հանրային շահի կենսագործումը:

Բանալի բառեր – վարչարարություն, պատշաճ վարչարարություն, կրկնակի վարչարարություն, լաված լինելու իրավունք, վարչական ակտ, մարդու իրավունքների պաշտպանություն, վարչական մարմինների գործունեության արդյունավետություն, հանրային շահ

Ներածություն

Վարչական վարույթում անձի լաված լինելու, այսինքն՝ ընդունվելիք միջամտող ազդեցություն ունեցող վարչական ակտի վերաբերյալ վարույթի մասնակցի կողմից իր դիրքորոշումը և ապացույցները ներկայացնելու իրավունքը

* **Կարեն Հակոբյան** – իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, ԵՊՀ սահմանադրական իրավունքի ամբիոնի ասիստենտ

Карен Акопян – кандидат юридических наук, ассистент кафедры конституционного права ЕГУ

Karen Hakobyan – Candidate of Law, Lecturer at the Chamber of Constitutional Law, YSU

Էլ. փոստ՝ karen.hakobyan@ysu.am. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2804-2694>.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Ստացվել է՝ 29.01.2024

Գրախոսվել է՝ 13.02.2024

Հաստատվել է՝ 17.05.2024

© The Author(s) 2024

վարչական վարույթում ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց տրվող ընթացակարգային երաշխիքների անկյունաքարն է¹ և վարչական մարմինների առջև անձի արդյունավետ իրավական պաշտպանության կարևորագույն միջոցը: Վարչական վարույթում անձի լաված լինելու իրավունքը պատշաճ վարչարարության հիմնական չափանիշներից է² և համարվում է պատշաճ վարչարարության իրավունքի բաղկացուցիչ մասը, այդ իրավունքի օրգանական տարրը³: Ավելին, լաված լինելու իրավունքը համընդգրկուն⁴, արքիտմատիկ իրավաբանական սկզբունք է, որը, մի շարք ձևական տարբերություններով հանդերձ, պաշտպանվում է զարգացած իրավական համակարգ ունեցող բոլոր պետություններում⁵:

Ինչպես տեսական գրականությունում⁶, այնպես էլ իրավակիրառ պրակտիկայում⁷ առանձնացվում են լաված լինելու իրավունքի հետևյալ երկու գործառույթները՝ վարչական մարմնի կողմից կիրառվող միջամտող միջոցի դեմ ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց արդյունավետ անհատական պաշտպանության ապահովում և վարչական գործի փաստական հանգամանքների պարզում:

Հայաստանի Հանրապետության իրավական համակարգում վարչական մարմինների կողմից լաված լինելու իրավունքը ամրագրված է ՀՀ Սահմանադրության⁸ 50-րդ հոդվածի 3-րդ մասում՝ որպես մարդու պատշաճ վարչարարության իրավունքի բաղադրիչ: Այսինքն՝ վարչական մարմինների կողմից լաված լինելու իրավունքը Հայաստանի Հանրապետությունում 2015 թվականին տեղի ունեցած սահմանադրական փոփոխությունների արդյունքում ճանաչվել է որպես մարդու սահմանադրական (հիմնարար) իրավունք:

¹ Տե՛ս Itai Rabinovici, “The Right to be Heard in the Charter of Fundamental Rights of the European Union”, *European Public Law* (18), 2012, էջ 149-173:

² Տե՛ս Hanns Peter Nehl, *Principles of Administrative Procedure in EC Law*, Oxford: Hart Publishing, 1999, էջ 70:

³ Տե՛ս, օրինակ, *M. M. v Minister for Justice, Equality and Law Reform and Others (C-277/11)* գործով Եվրոպական միության դատարանի (The Court of Justice of The European Union) 22.11.2012 թվականի վճիռը:

⁴ Տե՛ս *Jussila v. Finland (73053/01)* գործով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի 23.11.2006 թվականի վճիռը, 42-րդ կետ:

⁵ Տե՛ս Jürgen Schwarze, *European Administrative Law*, Sweet and Maxwell, London 1992, էջ 1243-1371:

⁶ Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության ընդհանուր վարչական իրավունք / խմբ.՝ Հ. Թովմասյան, Օ. Լուվիթերհանդթ, Գ. Մուրադյան, Վ. Պողոսյան, Վ. Ռայմերս, Ռ. Ռուբել – Եր.: Բավիդ, 2011, էջ 307-308:

⁷ Տե՛ս *Սարգիս Խաչատրյանն ընդդեմ ՀՀ կառավարությանն առընթեր պետական եկամուտների կոմիտեի Շենգավիթի հարկային տեսչության թիվ ՎԴ/7107/05/14 վարչական գործով* ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 20.07.2017 թվականի որոշումը, ինչպես նաև *Տիգրան Աբադյանն ընդդեմ Երևան համայնքի Կենտրոն վարչական շրջանի ղեկավարի՝ թիվ ՎԴ/5539/05/11 վարչական գործով* ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 28.11.2014 թվականի որոշումը:

⁸ Ընդունվել է 05.07.1995 թվականին, փոփոխվել է 27.11.2005 թվականին (ՀՀՊՏ 2005.12.05/ Հատուկ թողարկում, Հոդ. 1426) և 06.12.2015 թվականին (ՀՀՊՏ 2015.12.21/Հատուկ թողարկում, Հոդ. 1118):

Վարչական վարույթում լսված լինելու իրավունքի՝ սահմանադրական մակարդակում ամրագրման պատճառով այդ իրավունքի խախտման իրավաբանական հետևանքների առնչությամբ ծագում են մի շարք խնդրահարույց իրավիճակներ: Այդ խնդիրները կարելի է նկարագրել հետևյալ հարցադրումների միջոցով.

1) արդյո՞ք վարչական վարույթում լսված լինելու իրավունքի խախտումը բոլոր դեպքերում պետք է հանգեցնի այդ խախտմամբ ընդունված վարչական ակտի անվավերությանը,

2) արդյո՞ք վարչական վարույթում լսված լինելու իրավունքի խախտմամբ ընդունված վարչական ակտն անվավեր ճանաչվելուց հետո վարչական մարմինը կարող է կրկին կայացնել նույն վարչական ակտը՝ լսված լինելու իրավունքի խախտումը վերացնելու պայմանով:

Առաջին հարցադրմամբ ձևակերպված խնդրի էությունը

Մի կողմից՝ վարչական վարույթում անձի լսված լինելը վարչարարության ընթացակարգային (ձևական-իրավաբանական) պահանջ է. լսված լինելու իրավունքի իրացումը պարզապես ենթադրում է վարչական վարույթի մասնակցի կողմից գործի լուծման համար նշանակություն ունեցող հանգամանքների մասին սեփական դիրքորոշումն ու ապացույցները ներկայացնելը վարչական մարմնին: Վարչական վարույթի մասնակիցն ազատ է որոշելու՝ ներկայանալ լի հրավիրված լուծմանը, թե՞ ոչ, լուծմանը ընթացքում ներկայացնել իր դիրքորոշումը և ապացույցները, թե՞ ոչ, ներկայացնել զրավոր դիրքորոշում, թե՞ ոչ, ի՞նչ դիրքորոշում և ապացույցներ ներկայացնել վարչական մարմնին: Այլ կերպ ասած՝ վարչական վարույթի մասնակիցն է «տնօրինում» լսված լինելու իրավունքից օգտվելու (կամ չօգտվելու) իրեն ընձեռված հնարավորությունը:

Վարչական վարույթի մասնակցի լսված լինելու իրավունքի իրացումը որպես կանոն ապահովվում է վարչական մարմնի այն պարտականություններով, որ վերջինս հրավիրում է լուծմանը, պատշաճ և ժամանակին իրագրելում է վարույթի մասնակցին լուծմանը վայրի և ժամանակի մասին, հնարավորություն է տալիս վարույթի մասնակցին լուծմանը ընթացքում կամ օրենքով սահմանված դեպքում այլ կերպ (օրինակ՝ գրավոր ձևով) արտահայտելու իր դիրքորոշումը և ներկայացնելու իր ապացույցները ընդունվելիք միջամտող վարչական ակտի համար նշանակություն ունեցող հանգամանքների վերաբերյալ, հաշվի է առնում վարույթի մասնակցի դիրքորոշումը և ներկայացրած ապացույցները վարչական ակտ կայացնելիս:

Փաստորեն, վարչական մարմնի՝ վարչական վարույթում անձի լսված լինելու իրավունքի իրացումն ապահովվելուն ուղղված պարտականությունների կատարման դեպքում ձևական-իրավաբանական տեսանկյունից կարող են առաջանալ, *inter alia*, հետևյալ իրավիճակները.

- վարչական մարմինը կատարում է անձի լսված լինելու իրավունքի իրացումն ապահովելուն ուղղված իր բոլոր պարտականությունները, սակայն վարչական վարույթի մասնակիցը չի ներկայացնում որևէ դիրքորոշում կամ ապացույց, այսինքն՝ չի օգտվում լսված լինելու իր իրավունքից, վարչական մարմինը կայացնում է ըստ էության իրավաչափ վարչական ակտ,

- վարչական մարմինը կատարում է անձի լսված լինելու իրավունքի իրացումն ապահովելուն ուղղված իր բոլոր պարտականությունները, որի արդյունքում վարույթի մասնակիցը ներկայացնում է իր դիրքորոշումը և ապացույցները, սակայն դրանք չեն ազդում ընդունվելիք վարչական ակտի իրավաբանական բովանդակության վրա. վարչական մարմինը կայացնում է նույն իրավաչափ վարչական ակտը, որը կայացվելու էր՝ անկախ վարույթի մասնակցի՝ իր դիրքորոշումը և ապացույցները ներկայացնելու հանգամանքից:

Ակնհայտ է, որ նշված երկու դեպքում էլ վարչական մարմինն ապահովում է վարչական վարույթի մասնակցի լսված լինելու իրավունքը, և այդ իրավունքի խախտման մասին խոսք լինել չի կարող: Մինչդեռ վարչական վարույթի մասնակցի լսված լինելու իրավունքի ապահովման՝ քննարկվող երկու տարբերակներում էլ վարչական վարույթի մասնակցի լսված լինելու իրավունքի ապահովումը չի ազդում վարչական ակտի բովանդակության (կամ նյութաիրավական իրավաչափության) վրա:

Փաստորեն, վարչական վարույթի մասնակցի լսված լինելու իրավունքի իրացումը ոչ միշտ է ազդում ընդունվելիք վարչական ակտի բովանդակության (կամ նյութաիրավական իրավաչափության) վրա:

Ընդունվելիք վարչական ակտի բովանդակության (կամ նյութաիրավական իրավաչափության) վրա ազդեցության տեսանկյունից ճիշտ նույն իրավիճակն է առաջանում այն դեպքում, երբ վարչական մարմինը խախտում է վարույթի մասնակցի լսված լինելու իրավունքը, սակայն այդ իրավունքի խախտմամբ ընդունված վարչական ակտը նյութաիրավական տեսանկյունից իրավաչափ է: Խոսքն իրավակիրառ պրակտիկայում հանդիպող այն դեպքերի մասին է, երբ վարչական մարմինը չի կատարում վարույթի մասնակցի լսված լինելու իրավունքի իրացումն ապահովելուն ուղղված իր պարտականությունները, զրկում է վարույթի մասնակցին իր դիրքորոշումը և ապացույցները ներկայացնելու հնարավորությունից, սակայն վերջիվերջո կայացնում է այնպիսի միջամտող վարչական ակտ, որը համապատասխանում է այն ընդունելու համար հիմք հանդիսացող նյութաիրավական կարգավորումներին: Այլ կերպ ասած՝ եթե անգամ վարչական վարույթի մասնակիցն իրացնել է իր լսված լինելու իրավունքը, ապա, միևնույնն է, վարչական մարմինը իրավաչափորեն կայացնելու էր այն նույն վարչական ակտը, որը կայացվել է առանց վարչական վարույթի մասնակցին լսելու:

Վերոգրյալ վերլուծությունների արդյունքում հարց է ծագում. նյութաիրավական տեսանկյունից իրավաչափ վարչական ակտը ինչո՞ւ պետք է անվավեր

ճանաչվի միայն վարչական վարույթի մասնակցի լաված լինելու իրավունքի խախտման հիմքով, եթե այդ իրավունքի իրացման պայմաններում անգամ, միննույն է, կայացվելու էր նույնաբովանդակ վարչական ակտ:

Գործող օրենսդրական կարգավորումները և դրանց իրավակիրառական պրակտիկան այսօր տալիս են այս հարցի միանշանակ պատասխանը. վարչական վարույթի մասնակցի լաված լինելու իրավունքի խախտմամբ ընդունված վարչական ակտը համարվում է օրենքի խախտմամբ ընդունված վարչական ակտ «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի⁹ 63-րդ հոդվածի 1-ին մասի «ա» կետի իմաստով և ենթակա է անվավեր ճանաչման այդ նույն իրավադրույթի ուժով: Այլ կերպ ասած՝ գործող իրավակիրառական պրակտիկայի համաձայն՝ վարչական վարույթի մասնակցի լաված լինելու իրավունքի խախտումն ինքնին (per se) անվերապահորեն հանգեցնում է այդ խախտմամբ ընդունված վարչական ակտի անվավերությանը, քանի որ լաված լինելու իրավունքի խախտմամբ ընդունված վարչական ակտը «օրենքի խախտմամբ ընդունված» վարչական ակտ է:

Վարչական վարույթի մասնակցի լաված լինելու իրավունքի խախտման իրավաբանական հետևանքների վերաբերյալ վերը նշված մոտեցումն այնքան է արմատացել դատական պրակտիկայում¹⁰, որ թվում է, թե այս հարցով երկրորդ կարծիք լինել չի կարող:

Երկրորդ հարցադրմամբ ձևակերպված խնդրի էությունը

Եթե վարչական վարույթի մասնակցի լաված լինելու իրավունքի խախտումն ինքնին (per se) անվերապահորեն հանգեցնում է այդ խախտմամբ ընդունված վարչական ակտի անվավերությանը, ապա իրավակիրառ պրակտիկայում կարող է առաջանալ (և հաճախ առաջանում է), *inter alia*, հետևյալ իրավիճակը.

- անվավեր ճանաչված վարչական ակտով կարգավորված՝ հանրային իրավունքի բնագավառի նույն գործի կարգավորման նպատակով վարչական մարմինը հարուցում է նոր վարչական վարույթ,
- այդ նոր վարչական վարույթի ընթացքում վարչական մարմինը շտկում է նախկին վարույթում թույլ տրված թերությունը՝ ապահովելով վարույթի մասնակցի լաված լինելու իրավունքի իրացումը,
- վարչական վարույթի մասնակցի լաված լինելու իրավունքի իրացումը չի ազդում ընդունվելիք վարչական ակտի բովանդակության (կամ նյութաիրավական իրավաչափության) վրա,

⁹ Ընդունվել է 18.02.2004 թվականին, ուժի մեջ է մտել 31.12.2004 թվականին, տե՛ս ՀՀՊՏ 2004.03.31/18(317), Հոդ. 413:

¹⁰ Տե՛ս, օրինակ, *Մարգիս Խաչատրյանն ընդդեմ ՀՀ կառավարությանն առնչվող պետական եկամուտների կոմիտեի Շենգավիթի հարկային տեսչության թիվ ՎՂ/7107/05/14 վարչական գործով* ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 20.07.2017 թվականի որոշումը:

- արդյունքում վարչական մարմինը կայացնում է անվավեր ճանաչված վարչական ակտին նույնաբովանդակ վարչական ակտ՝ այս անգամ արդեն առանց լաված լինելու իրավունքի խախտման դեֆեկտի¹¹:

Վերը նկարագրված իրավիճակի իրավաչափությունը քննարկման առարկա է դարձել ՀՀ վճռաբեկ դատարանի կողմից: Վճռաբեկ դատարանը 2022 թվականին կայացրած որոշումներով արտահայտել է այնպիսի իրավական դիրքորոշում, որի համաձայն՝ վարչական մարմինն իրավասու չէ հարուցել վարչական վարույթ և միջամտող վարչական ակտ ընդունել այն անձի վերաբերյալ, որի նկատմամբ միննույն առարկայի վերաբերյալ և միննույն հիմքերով նախկինում ընդունված վարչական ակտը ճանաչվել է անվավեր՝ օրենքի ընթացակարգային պահանջների, այդ թվում նաև՝ լաված լինելու իրավունքի խախտմամբ ընդունված լինելու հիմքով:

Այսպես՝ ըստ Վճռաբեկ դատարանի՝ «(...) իրավական որոշակիության սկզբունքն իրենից ենթադրում է, որ վարչական մարմինը չպետք է ունենա վերջնական և պարտադիր վարչական ակտի վերանայման հնարավորություն՝ գուտ գործի կրկնակի քննության և գործով նոր վարչական ակտ կայացնելու նպատակով: Ընդ որում, այն դեպքերում, երբ վարչական ակտն անվավեր է ճանաչվում վարչական մարմնի կողմից օրենսդրությամբ սահմանված ընթացակարգային նորմերի պահանջների խախտված լինելու հիմքով, որոնք ազդեցություն են ունեցել որոշման նյութական իրավաչափության վրա և խախտել շահագրգիռ անձանց հիմնական իրավունքները, ապա տվյալ դեպքում վարչական մարմինը չի կարող իրականացնել գործի կրկնակի քննություն և վերացնելով գործի քննության նախորդ վարույթի շրջանակներում թույլ տրված խախտումները՝ կայացնել նույնաբովանդակ վարչական ակտ: Հակառակ դեպքում, ընթացակարգային իրավանորմերի խախտումներով ընդունված վարչական ակտերը վերացվելուց հետո միննույն հարցի վերաբերյալ երկրորդ և ավելի անգամներ վարչական վարույթ հարուցելու և նոր վարչական ակտ ընդունելու հնարավորությունը ոչ միայն չի համապատասխանի [ՀՀ Սահմանադրության 6-րդ հոդվածով, «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 4-րդ հոդվածով սահմանված] իրավակարգավորումներին և դրանց վերաբերյալ արված վերլուծություններին, այլ նաև ուղղակիորեն կնպաստի վարչական մարմնի կողմից ընթացակարգային իրավանորմերի պարբերական անտեսմանը՝ ստեղծելով իրավական որոշակիությունն ու անվտանգությունը խաթարող պարարտ միջավայր: Ավելին, Վճռաբեկ դատարանի գնահատմամբ նման գործելառճը նաև էական չափով

¹¹ Իհարկե, նշված իրավիճակի առաջացումն արդիական է, և սույն աշխատանքում այն քննարկվում է միայն հանրային իրավունքի բնագավառի տվյալ գործի կրկին կարգավորման համար օրենքով սահմանված արգելքների բացակայության, մասնավորապես՝ միջամտող վարչական ակտ կայացնելու համար սահմանված իրավադադարեցնող (կամ վաղեմության) ժամկետները լրացած չլինելու համատեքստում:

հարկատուների միջոցների հաշվին գոյացող պետական բյուջեի միջոցների վատնում կլինի, քանի որ վարչական մարմնի անբարեխիղճ գործելաոճի հետևանքով միևնույն հարցի վերաբերյալ կհարուցվեն և կիրականացվեն մեկից ավելի վարույթներ՝ կատարելով լրացուցիչ, չարդարացված ծախսեր: Ընդ որում, որոշ դեպքերում այդ ծախսերը կարող են գերազանցել նույնիսկ գանձման առաջադրվող հարկային պարտավորությունների չափը: Ուստի, Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ անվավեր ճանաչված միջամտող վարչական ակտով (անկախ այն հանգամանքից, թե ինչ հիմքով է այն ճանաչվել անվավեր) առաջադրված պարտավորությունները չեն կարող կրկին առաջադրվել նոր վարչական ակտի տեսքով (...)¹²:

Վճռաբեկ դատարանի վկայակոչված իրավական դիրքորոշումների վերլուծությունից հետևում է, որ վարչական վարույթում լսված լինելու իրավունքի խախտմամբ ընդունված վարչական ակտն անվավեր ճանաչվելուց հետո վարչական մարմինը չի կարող կրկին կայացնել նույն վարչական ակտը՝ լսված լինելու իրավունքի խախտումը վերացնելու պայմանով:

Վճռաբեկ դատարանի այս մոտեցումը հիմնված է այն պատճառաբանության վրա, որ լսված լինելու իրավունքի խախտմամբ ընդունված վարչական ակտը վերացվելուց հետո միևնույն հարցի վերաբերյալ երկրորդ և ավելի անգամներ վարչական վարույթ հարուցվելու և նոր վարչական ակտ ընդունվելու դեպքում խախտվում են հետևյալ սկզբունքները.

- 1) իրավական որոշակիության և անվտանգության սկզբունքները,
- 2) օրինականության սկզբունքը,
- 3) տնտեսավարության սկզբունքը՝ լրացուցիչ, չարդարացված ծախսեր կատարելու տեսանկյունից:

Փաստորեն, Վճռաբեկ դատարանի գնահատմամբ՝ եթե հանրային իրավունքի բնագավառի կոնկրետ գործի կարգավորմանն ուղղված վարչական ակտն անվավեր է ճանաչվել միայն լսված լինելու իրավունքի խախտման հիմքով, ապա վարչական մարմինը գրկվում է տվյալ գործի կարգավորման նպատակով կրկին վարչական վարույթ հարուցելու և նոր վարչական վարույթի ընթացքում անձի լսված լինելու իրավունքի խախտումը վերացնելու պայմանով կրկին նույնաբովանդակ վարչական ակտ կայացնելու հնարավորությունից, քանի որ հակառակ պարագայում, ըստ Վճռաբեկ դատարանի, կխախտվեն վերը նշված սկզբունքները:

Վճռաբեկ դատարանի վերոգրյալ հիմնավորումները արժանի են քննադատության:

Այսպես՝ լսված լինելու իրավունքի խախտման հիմքով վարչական ակտը

¹² Տե՛ս *Գոհար Հակոբյանն ընդդեմ ՀՀ պետական եկամուտների կոմիտեի թիվ ՎԴ/8932/05/18 վարչական գործով* ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 10.05.2022 թվականի որոշումը կամ *Տիգրան Ղազարյանն ընդդեմ ՀՀ պետական եկամուտների կոմիտեի թիվ ՎԴ/8884/05/18 վարչական գործով* ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 04.11.2022 թվականի որոշումը:

վերացվելուց հետո «կրկնակի» վարչարարության իրականացումը չի կարող հակասել որոշակիության և անվտանգության սկզբունքներին, քանի որ համապատասխան օրենսդրական կարգավորումների և ճիշտ իրավաբանական առկայության դեպքում անձանց համար «կրկնակի» վարչարարության իրականացումը կարող է դառնալ կանխատեսելի և սովորական երևույթ: Ընդհակառակը, հենց նման դեպքերում «կրկնակի» վարչարարություն չիրականացնելն է խաթարում իրավական որոշակիության և անվտանգության սկզբունքները, քանի որ «կրկնակի» վարչարարություն չիրականացնելու պարագայում այդպես էլ անկատար է մնում այն վարչական ակտով կիրառված միջամտող միջոցը, որը նյութաիրավական տեսանկյունից իրավաչափ էր և բովանդակալիս առումով ճիշտ էր՝ անկախ լսված լինելու իրավունքի խախտումից:

Լսված լինելու իրավունքի խախտման հիմքով վարչական ակտը վերացվելուց հետո «կրկնակի» վարչարարության իրականացումը չի կարող հակասել օրինականության սկզբունքին, քանի որ հանրային իրավունքի բնագավառի տվյալ գործի կրկին կարգավորման համար օրենքով սահմանված արգելքների, մասնավորապես՝ միջամտող վարչական ակտ կայացնելու համար սահմանված իրավադադարեցնող (կամ վաղեմության) ժամկետների լրացած լինելու բացակայության պայմաններում «կրկնակի» վարչարարություն իրականացնելիս վարչական մարմինը գործում է հանրային իրավունքի բնագավառի տվյալ գործի կարգավորման համար օրենքով իրեն վերապահված լիազորությունների շրջանակում:

Ի վերջո՝ ավելորդ է խոսել «կրկնակի» վարչարարության իրականացմամբ լրացուցիչ, չարդարացված ծախսեր կատարելու մասին, քանի որ իրավակիրառական պրակտիկան ցույց է տալիս, որ «կրկնակի» վարչարարության արդյունքում ընդունվող վարչական ակտով սահմանված միջամտող միջոցը բավական մեծ չափերի հասնող հանրային իրավական դրամական պահանջ է, որի մուտքագրումը պետական կամ համայնքային բյուջե ծածկում է «կրկնակի» վարչարարության ծախսերը և լրացուցիչ եկամուտներ է ապահովում պետության կամ համայնքի համար¹³:

Այսպիսով, Վճռաբեկ դատարանի կողմից ձևավորված իրավական դիրքորոշումները չի կարելի ընկալել որպես միանշանակ ճշմարտություններ: Վճռաբեկ դատարանն այդպես էլ չի կարողացել հստակ և աներկբա իրավաբանորեն հիմնավորել, թե նյութաիրավական տեսանկյունից իրավաչափ վարչական ակտը միայն վարչական վարույթի մասնակցի լսված լինելու իրավունքի խախտման հիմքով անվավեր ճանաչվելուց հետո ինչու պետք է վարչական մարմինը զրկված լինի հետագայում այդ խախտումը վերացնելու պայմանով նույնաբովանդակ վարչական ակտ կայացնելու հնարավորությունից:

¹³ Նշված դատողությունը հիմնված է այն իրողության վրա, որ իրավակիրառ պրակտիկայում «կրկնակի» վարչարարությունը, որպես կանոն, իրականացվում է չկատարված հարկային պարտավորությունների գանձմանն ուղղված վարչական վարույթներով:

Սույն հոդվածով առաջ քաշվող հարցադրումներով ձևակերպված խնդիրների վերաբերյալ նոր լուծումների և մոտեցումների մշակման անհրաժեշտությունը

Վերոգրյալ վերլուծությունները ցույց են տալիս, որ վարչական վարույթի մասնակցի լսված լինելու իրավունքի խախտման իրավաբանական հետևանքների առնչությամբ գործող օրենսդրական կարգավորումները և իրավակիրառական պրակտիկայում դրանց տրված մեկնաբանությունը հանգեցնում են այնպիսի իրավիճակի, որ վարչական վարույթի մասնակցի լսված լինելու իրավունքի խախտումը ոչ միայն ինքնին (per se) անվերապահորեն հանգեցնում է այդ խախտմամբ ընդունված վարչական ակտի անվավերությանը, այլ նաև վարչական մարմնին զրկում է հետագայում այդ խախտումը վերացնելու պայմանով նոր վարչական ակտ կայացնելու հնարավորությունից՝ անկախ այն հանգամանքից, որ լսված լինելու իրավունքի խախտումը չի ազդել վարչական ակտի բովանդակության (կամ նյութաիրավական իրավաչափության) վրա:

Սակայն այս մոտեցումը հակասում է պատշաճ վարչարարության սահմանադրական իրավունքի բուն էությանը: Այսպես՝ պատշաճ վարչարարության էությունը վարչարարության ոլորտում մարդու իրավունքների և ազատությունների երաշխավորված իրացման ու պաշտպանության և վարչական մարմինների արտաքին ներգործություն ունեցող գործունեության արդյունավետության ապահովման գործառույթների միաժամանակյա ապահովումն ու դրանց միջև փոխադարձ հավասարակշռվածության հաստատումն է: Պատշաճ վարչարարության իրավունքը համընդգրկուն իրավական ինստիտուտ է, որը բովանդակում է մի շարք սուբյեկտիվ իրավունքներ, իրավական երաշխիքներ ու սկզբունքներ և վարչարարությանը ներկայացվող որակական չափանիշներ, որոնք ուղղված են մի կողմից ֆիզիկական ու իրավաբանական անձանց՝ վարչարարությանն առնչվող իրավունքների, ազատությունների և օրինական շահերի երաշխավորված իրացմանն ու պաշտպանությանը, իսկ մյուս կողմից՝ վարչարարության արդյունավետության ապահովմանը: Չկա պատշաճ վարչարարություն առանց վարչական մարմինների գործունեության արդյունավետության հանրային շահի պաշտպանության:

Փաստորեն, պատշաճ վարչարարության սահմանադրական իրավունքը կոչված է ապահովելու ողջամիտ հավասարակշռություն երկու կարևոր իրավաբանական արժեքների միջև. դրանք են՝ մի կողմից վարչական մարմինների առջև ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց իրավունքների իրացումն ու պաշտպանությունը, իսկ մյուս կողմից՝ վարչական մարմինների գործունեության արդյունավետության հանրային շահը: Ասվածն էլ իր հերթին նշանակում է, որ վարչական վարույթի մասնակցի լսված լինելու իրավունքը՝ որպես պատշաճ վարչարարության սահմանադրական իրավունքի բաղադրատարր, պետք է ապահովի վերը նշված երկու իրավաբանական արժեքների

միաժամանակյա գործողությունն ու ողջամիտ հավասարակշռություն հաստատի դրանց միջև:

Հետևաբար, վարչական վարույթի մասնակցի լաված լինելու իրավունքը չի կարող իրացվել ու պաշտպանվել միակողմանիորեն՝ խաթարելով իրավական պաշտպանության միջոցի սուբյեկտիվ իրավունքի և հանրային շահի միջև ողջամիտ հավասարակշռությունը: Մինչդեռ վարչական վարույթի մասնակցի լաված լինելու իրավունքի խախտման իրավաբանական հետևանքների առնչությամբ գործող օրենսդրական կարգավորումները և իրավակիրառական պրակտիկայում դրանց տրված մեկնաբանությունը խաթարում են այդ հավասարակշռությունը՝ հոգուտ մարդու իրավունքների ձևական պաշտպանության՝ առանց հաշվի առնելու հանրային շահի պաշտպանության հրամայականը, որը ևս պատշաճ վարչարարության անքակտելի հիմքն է:

Այսպիսով, վարչական վարույթի մասնակցի լաված լինելու իրավունքի խախտման իրավաբանական հետևանքները վարչական մարմինների գործունեության արդյունավետության և հանրային շահի պաշտպանության պարադիգմով դիտարկելու դեպքում առաջանում է խնդրո առարկա հարցի վերաբերյալ այնպիսի նոր մոտեցումներ և լուծումներ մշակելու ու կիրառելու անհրաժեշտություն, որոնք թույլ կտան ապահովել, մի կողմից, մարդու հիմնական իրավունքների պաշտպանությունը, իսկ մյուս կողմից՝ վարչարարության արդյունավետությունն ու հանրային շահի կենսագործումը:

Եզրակացություն

Պատշաճ վարչարարության էությունից բխող՝ վարչական մարմինների առջև ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց իրավունքների իրացման ու պաշտպանության, իսկ մյուս կողմից՝ վարչական մարմինների գործունեության արդյունավետության հանրային շահի ապահովման միաժամանակյա գործողությունն ապահովելու և դրանց միջև ողջամիտ հավասարակշռություն հաստատելու նպատակով վարչական վարույթի մասնակցի լաված լինելու իրավունքի խախտման իրավաբանական հետևանքների վերաբերյալ հայեցակարգը պետք է հիմնված լինի հետևյալ թեզերի վրա.

1) վարչական վարույթի մասնակցի լաված լինելու իրավունքի խախտումն ինքնին (per se) չի կարող անվերապահորեն հանգեցնել այդ խախտմամբ ընդունված վարչական ակտի անվավերությանը, եթե լաված լինելու իրավունքի խախտումը չի ազդել վարչական ակտի բովանդակության (կամ նյութաիրավական իրավաչափության) վրա,

2) եթե հանրային իրավունքի բնագավառի կոնկրետ գործի կարգավորմանն ուղղված վարչական ակտն անվավեր է ճանաչվել միայն լաված լինելու իրավունքի խախտման հիմքով, ապա վարչական մարմինը պետք է ունենա տվյալ գործի կարգավորման նպատակով կրկին վարչական վա-

րույթ հարուցելու, նոր վարչական վարույթի ընթացքում անձի լաված լինելու իրավունքի խախտումը վերացնելու և կրկին նույնաբովանդակ վարչական ակտ կայացնելու հնարավորություն պայմանով, որ բացակայում են տվյալ գործի կրկին կարգավորման համար օրենքով սահմանված արգելքները, մասնավորապես միջամտող վարչական ակտ կայացնելու համար սահմանված իրավադադարեցնող (կամ վաղեմության) ժամկետները լրացած լինելը,

3) միննույն ժամանակ, նշված իրավիճակներում վարչական վարույթի մասնակցի լաված լինելու իրավունքի խախտումն անհետևանք չթողնելու նպատակով անհրաժեշտ է մշակել և գործի դնել պատշաճ կազմակերպական կառուցակարգեր և ընթացակարգեր՝ լաված լինելու իրավունքի՝ որպես հիմնարար իրավունքի խախտման դեպքում ոչ նյութական վնասի հատուցման ինստիտուտը կենսագործելու համար:

Վարչական վարույթի մասնակցի լաված լինելու իրավունքի խախտման իրավաբանական հետևանքների վերաբերյալ վերը նկարագրված նոր հայեցակարգը հնարավորություն կտա կանխելու լաված լինելու իրավունքի խախտումները, իսկ խախտումների առկայության դեպքում պաշտպանելու մարդու այդ հիմնարար իրավունքը՝ ոչ նյութական վնասի հատուցման ինստիտուտի միջոցով, ինչպես նաև պահպանելու նյութաիրավական տեսանկյունից իրավաչափ վարչական ակտերի կայունությունը՝ հաստատելով ողջամիտ հավասարակշռություն մարդու իրավունքների պաշտպանության և հանրային շահի ապահովման միջև:

КАРЕН АКОПЯН – Юридические последствия нарушения права быть услышанным в административном производстве. – В данной научной статье всесторонне изучены юридические последствия нарушения одной из важных составляющих права на хорошую администрацию – права быть услышанным в административном производстве. Проблемные ситуации, возникающие в указанной сфере, были описаны с помощью следующих вопросов: (1) должно ли нарушение права быть услышанным во всех случаях приводить к недействительности административного акта, принятого с этим нарушением?, (2) после того, как административный акт, принятый с нарушением права быть услышанным, признан недействительным, может ли административный орган повторно принять тот же административный акт при условии устранения нарушения права быть услышанным? В результате анализа данных вопросов обоснована необходимость разработки и применения новых подходов и решений относительно правовых последствий нарушения права участника административного производства быть услышанным, что позволит обеспечить, с одной стороны, защиту основных прав человека, а с другой стороны, эффективность управления и функционирование общественных интересов.

Ключевые слова: административная деятельность, хорошая администрация, двойное администрирование, право быть услышанным, административный акт, защита прав человека, эффективность административных органов, общественный интерес

KAREN HAKOBYAN – *Legal Consequences of Violation of the Right to be Heard in Administrative Proceedings.* – This scientific article is devoted to the comprehensive research of the legal consequences of violating the right to be heard in administrative proceedings, one of the important components of the right to good administration. The problematic situations that arise in this area were described using the following questions: (1) Should a violation of the right to be heard in all cases lead to the invalidity of an administrative act adopted with that violation? (2) After an administrative act adopted in violation of the right to be heard is declared invalid, can the administrative authority re-adopt the same administrative act, provided that the violation of the right to be heard is eliminated.

As a result of the analysis of these issues, it was justified the need to develop and apply such new approaches and solutions regarding the legal consequences of violating the right to be heard of a participant in administrative proceedings, which will ensure, on the one hand, the protection of fundamental human rights, and, on the other hand, the effectiveness of public administration and the realization of public interests.

Key words: *administration, good administration, double administration, the right to be heard, administrative act, protection of human rights, effectiveness of the administrative authorities, public interest*